

**ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЛИТВИ (1918; 1990): ІСТОРИЧНИЙ
ДИСКУРС**

XX століття позначене глибокими політичними змінами, що заторкують виникнення та відновлення держав у Європі. Особливого значення набуває досвід відновлення державності Литви. 16 лютого 1918 р. в Вільнюсі відбулася подія, яка назавжди змінила історію литовців, повернувши їх на шлях відродження суверенності та свободи. На весь світ голосом Акту незалежності Литви національний орган влади - Литовська Тариба (Рада Литви) -заявила про відновлення держави литовського народу [4].

Проголошення незалежності Литовської держави обумовило здобуття нею вагомого місця у системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи та впливу на історичні процеси на європейському континенті в умовах міжвоєнного часу.

Вивчення минулого держав Балтії за останнє десятиліття істотно активізувалося в Україні. Свідченням цього є поява значної кількості перекладних і вітчизняних наукових та науково-популярних праць з історії Естонії, Латвії і найбільше - Литви.

Литовсько-українські зв'язки в історичній ретроспективі сягають іще Середньовіччя, часів Великого князівства Литовського, проте нині актуальними, а подекуди й такими, що набувають стратегічного значення, є події останнього десятиліття XX століття в Литві, зокрема відновлення Литовською державою своєї незалежності [4].

Дослідженням державницьких питань литовської історії займаються такі вітчизняні історики як А. Петрик, О. Кучерук. Значним у питанні відновлення литовської незалежності залишається внесок таких литовських істориків як Д. Варнайте, В. Плячкайтис, А. Віюк-Коялович.

Незалежна Литва після Першої світової війни змінила політичну карту Європи. Її поява є однією з найбільших геополітичних подій початку XX ст. Здобуття Литвою ознак повноцінної держави, рівноправного суб'єкта міжнародних відносин відбувалося за складних і суперечливих умов повоєнного облаштування, що значною мірою визначило характер і зміст повоєнної політики на міжнародній арені.

Окупована протягом майже трьох років, Литва перебувала під контролем німецької адміністрації Обер Ост [5]. Німці не поділяли патріотичних прагнень литовської інтелігенції. Балтія розглядалася в Берліні, як власна територія. Литва, з точки зору німецьких еліт того часу, на відміну від Естонії і Латвії, мала право на державність, проте, в суто обмеженій формі - «в союзі з Німецькою імперією».

Можливість почати дихати вільно з'явилася у литовців тільки в листопаді 1918 р. Поразка Німеччини та її союзників у Першій світовій війні відкривали для Державної Ради Литви можливість реалізувати свої державницькі прагнення.

Тогочасна нестабільна ситуація навряд чи була сприятливою для державотворчих процесів: війна, розруха, економічна криза, проте литовським військовим вдалося здобути перемогу над німцями, а потім і червоними, щоб мати змогу будувати своє власне майбутнє. Акт незалежності Литви, проголошений 16 лютого 1918 року, та утворення Литовської Тариби назавжди залишаються головними подіями, що визначили новітню історію країни. Після відновлення суверенітету настали часи Війни за незалежність (1918–1920 рр.), коли ідея народної Литви здобула підтримку серед тисяч селян, що зберігали національну ідентичність [4].

Варто розуміти, що військо є запорукою ефективного функціонування будь-якого державного механізму. Як вказувалося вище, специфікою розвитку держав Балтії було те, що значний вплив у тамтешньому суспільстві мали парамілітарні організації, де велася систематична робота з патріотичного виховання молоді. Важливі наукові й публіцистичні здобутки литовських військових, серед яких видання для офіцерів "Лісетувоспарнай" ("Литовське крило") і "Кардас" ("Меч") [1].

У ті часи ніхто, крім самих литовців, не вірив в життєздатність Республіки. Спроби знищити молоду державу слідували одна за одною. «Пальма першості» тут належить більшовикам. Комуністи, скориставшись дезорієнтацією литовського керівництва під час виведення німецьких окупаційних військ, а також відсутністю власної армії, проголосили

створення тимчасового революційного уряду Литви на чолі з Вінціасом Міцкявічусом – Капсукасом. Він декларував створення маріонеткової Литовської Радянської Республіки, повністю підпорядкованої Москві [2].

Незабаром до місцевих більшовиків приєдналися частини Червоної армії з Росії, які повели наступ на сили, вірні національному уряду. Тоді, в грудні 1918 року, фактично почалася вітчизняна війна литовського народу проти інтервентів і їх місцевих посібників. Радянська Литва проіснувала недовго. Уже 27 лютого 1919 року її включили до складу державного утворення, яке отримало назву Литовсько - Білоруська Радянська Соціалістична Республіка, або просто, в дусі більшовицької «Новомови» - Літбел. Столицею Літбелу проголосили зайнятий більшовиками Вільнюс.

Литовська республіка проіснувала до 1940 року, після чого перетворилась у Литовську Радянську Соціалістичну Республіку.

У контексті подій 1918 року в Литві, події 1990-го року носили не менш кровопролитний характер. В основі відновлення державницьких амбіцій лежали фактично ті ж чинники, що й у першому випадку [3].

Збройний опір національних партизанів тривав у Литві до початку 1950-х. Однак варто розуміти, що радянський режим у країнах Балтії був поміркованіший, ніж в Україні. Допускалися більший розвиток освіти і культури рідними мовами, ширша свобода релігійного життя, деякі економічні переваги. Але вищий, ніж в інших республіках СРСР, рівень життя полегшував «радянізацію» місцевого населення за рахунок масової міграції «рускоязычних». У перспективі великі міста мали стати російськомовними й інтернаціональними. Лише у Вільнюсі частка литовців становила половину (50,5%) [4].

Серед правлячої комуністичної верхівки утворювалося протистояння між промосковським керівництвом та "національними кадрами". В середовищі останніх наприкінці 1980-х дозрівали лідери, які були здатні очолити національний рух. Так, у 1988 році першим секретарем Комуністичної партії Литви став Альгірдас Міколас Бразаускас (1932–2010). Його підтримав народний рух "Саюдіс". Бразаускас створив на основі національного крила Компартії Литви нову Демократичну партію, яка вийшла зі складу КПРС. Протягом 1992–1998 років перебував на посаді президента Литовської Республіки, а у 2001–2006 роках – прем'єр-міністра [6].

Литва відмовилася від радянської спадщини, а проголосила натомість відновлення республіки, яка була незалежною у 1918–1940 роках. У Литві в 1990-му припинили дію конституції СРСР та Литовської РСР і відновили чинність Конституції Литовської Республіки 1938 року. Це була не юридична формальність, а принципова різниця в процесі державотворення Литовської держави. Зокрема, литовці відмовилися від творення своїх збройних сил на основі частин радянської армії та на її традиціях, оголосивши радянську армію окупаційною та вимагаючи її виводу за межі республіки. Натомість був створений «Департамент оборони краю» та почалося формування власних литовських збройних сил. А литовська молодь відмовлялася від служби в радянській армії, хлопці масово спалювали свої військові квитки.

Відновлення незалежності Литви викликало шалену протидію московського керівництва. Верховна Рада СРСР назвала цей процес «антиконституційним» [5]. Незгодні зі змінами діячі Компартії Литви продовжили діяльність в рамках КПРС. Радянські військові частини зайняли у березні 1990 року для комуністів та прорадянської організації "Єдінство" кілька будівель у Вільнюсі: міський комітет компартії, Вищу партійну школу, Будинок політпросвіти, які стали осередками антилитовських сил.

18 квітня 1990 року почалася економічна блокада Литви. Обмеження постачання товарів до республіки призвело до розбалансування внутрішнього ринку. Зрештою, стан хронічного дефіциту на початку 1990-х став типовим для всього СРСР.

Для збалансування торгівлі уряд Литви, очолюваний Казимирою Прунскене, 7 січня 1991 року здійснив "лібералізацію" цін. Ціни на основні продукти зросли втричі. У наступні дні проросійські та прокомуністичні організації організували мітинги біля будинку Сейму Литви. 10 січня президент СРСР Михайло Горбачов висунув вимогу відновлення дії радянської конституції та законів СРСР у Литві. 11 січня радянські десантники (7-ма повітряно-десантна

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

дивізія) зайняли Будинок преси, будівлю Департаменту захисту краю й інші важливі об'єкти у Вільнюсі, інших литовських містах [2].

Голова Сейму Вітаутас Ландсбергіс закликав литовців встати на захист парламенту, телевежі й інших ключових об'єктів інфраструктури. В ніч проти 13 січня радянські десантники за допомогою танків і броньованих машин штурмували телевежу у Вільнюсі, розташовану на високому пагорбі на правому березі ріки Неріс (Вілії). О 2-й годині ночі десантники захопили телевежу, й телепередачі припинились. До ранку були зайняті також телеграфна агенція та радіоцентр. Але штурм парламенту відмінили. Ніби за наказом М. Горбачова. Хоча сам Горбачов потім виправдовувався, що він нічого не знав про цю операцію, яка була засуджена урядами та парламентами багатьох країн світу. Зокрема, і тодішніми Верховними Радами України, Російської Федерації, Білорусі та Казахстану. У своїй заяві Президія Верховної Ради УРСР виступала за забезпечення конституційного порядку, поваги до закону в будь-якому регіоні, підтримку законно обраних органів державної влади у республіках, вважала неприпустимим використання на території будь-якої республіки військової сили для вирішення внутрішньополітичних і міжнаціональних конфліктів.

Здійснивши аналіз обох подій варто зауважити, що литовський шлях до незалежності не був безкровним в жодному з випадків. Агресія з боку східного сусіда знайома не лише українцям, а і литовцям.

Будучи першою балтійською державою, яка відстояла свої державницькі наміри вкінці ХХ століття, Литва стала символом клопіткої роботи нації та націєтворців в боротьбі за власну ідентичність та шансом для інших народів вибороти свою державність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бразаускас А. Пять лет президента. События, воспоминания, мысли. М., 2002.
2. Вушкарник А. В. Проблемы отношений России со странами Балтии (1990-1996). М., 1997
3. Галаганов З. П. Межнациональные отношения в СССР. Кемерово, 1997.
4. Петрик А. "Свет и тени" Первой республики: Литовское государство в 1918–1940 годах. Херсон, 2018. 320 с.
5. <http://valstybingumas.lt/RU/saltiniu-apzvalga/diplomatija/Pages/default.aspx>
6. <https://www.youtube.com/watch?v=hkb7gmRHon8>

Крупник Дарія

Науковий керівник –проф. Алексієвець Леся

ВИКЛАДАЧ ІСТОРІЇ ЯК СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Вибір теми та її актуальність зумовлені тим, що освіта переживає складні зміни, тому що на неї впливають економічні та соціальні фактори. В таких умовах потрібні висококваліфіковані педагоги, які постійно шукають найефективніші шляхи і засоби навчання, виховання й формування громадян, що сприяють духовному відродженню України. Розвиток освіти в державі напряму залежить від тих державотворчих процесів, які в ній відбуваються. Державотворчий процес – це неперервний процес, що охоплює всі складові розвитку держави та напрямки її діяльності. Відповідно, варто сказати, що освіта напряму з ним пов'язана. А викладач історії є її носієм, що і робить його основним суб'єктом даного процесу.

Постать вчителя постійно привертає увагу науковців. А особливо як суб'єкта навчальної діяльності. Тому що, це одна з творчих і складних професій, яка поєднує в собі науку та мистецтво. Ця професія пов'язана не розривними зв'язками з іншими напрямками діяльності. Характеризуючи вчителя історії, слід відзначити його високу соціальну значущість у процесі державотворення, формування національної свідомості і духовної культури підростаючого українського суспільства.

Варто зазначити, що сьогодні шкільні курси історії майже повністю звільнилися від ідеологічних напрямів і підходів. Однозначно такі трансформації добре вплинули на формування у суспільній свідомості нового образу вчителя історії.

На сучасному етапі вимоги до професійних та особистих якостей педагога найкраще представлені у законі "Про загальносередню освіту": „...Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний